

2. ΜΟΡΦΕΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΟΡΓΑΝΩΣΗΣ – ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΑ

1. Μικροκοινωνιολογία και μακροκοινωνιολογία.

Η κοινωνιολογία εξετάζει:

- Ολόκληρες κοινωνίες, το σύνολο των οικονομικών, κοινωνικών και πολιτικών τους θεσμών. Σε αυτή την περίπτωση κάνουμε σχηματικά λόγο για μελέτη σε μακρο-επίπεδο, για **μακροκοινωνιολογία**.
- Επιμέρους κοινωνικούς θεσμούς και συγκεκριμένες ομάδες όπως η παρέα, η οικογένεια, το σχολείο. Εδώ κάνουμε σχηματικά λόγο για **μικροκοινωνιολογία**.

Βέβαια, το ένα επίπεδο επηρεάζει το άλλο και δεν είναι εύκολο να απομονωθούν. Αυτό που συμβαίνει στην κοινωνία επηρεάζει και έναν επιμέρους θεσμό της και το αντίστροφο. Λ.χ., η υψηλή ανεργία μπορεί να είναι ένας από τους παράγοντες διάλυσης της οικογένειας και να έχουμε μεγάλο αριθμό διαζυγίων. Πρέπει λοιπόν να εξετάσουμε και τον περίγυρο της οικογένειας και όχι μόνο τις σχέσεις του ζευγαριού. Από την άλλη πλευρά, ο μεγάλος αριθμός διαζυγίων επηρεάζει την κοινωνία στο σύνολό της, αλλάζει σταδιακά τις αξίες της.

2. Βασικοί τύποι κοινωνιών.

Οι κοινωνίες αλλάζουν στο χρόνο (κοινωνική μεταβολή) και στο χώρο (διαφορές ανάμεσα σε κοινωνίες, λ.χ., η ελληνική κοινωνία με την αιγυπτιακή). Ένα βασικό σχήμα που μας δείχνει τους τύπους κοινωνικής οργάνωσης ή **κοινωνικά συστήματα** στο χρόνο είναι το επόμενο:

	ΤΥΠΟΙ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ	ΤΡΟΠΟΣ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ	ΔΥΝΑΜΕΙΣ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ	ΣΧΕΣΕΙΣ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ	ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ
Α Γ Ρ Ο Τ Ι Κ Ε Σ Κ Ο Ι Ν Ω Ν Ι Ε Σ	Πρωτόγονη κοινωνία	Η παραγωγή γίνεται με τη συμμετοχή ολόκληρης της κοινότητας.	Πρωτόγονα στοιχειώδη εργαλεία.	Τα εργαλεία ανήκουν σε ολόκληρη την κοινότητα (συλλογική ιδιοκτησία των μέσων παραγωγής).	Η κοινωνία δεν είναι χωρισμένη σε τάξεις. Δεν υπάρχει κράτος που διοικεί την κοινότητα.
	ΚΛΑΣΙΚΗ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΑ 1. Πόλη-κράτος 2. Ρώμη	Δουλοκτητικός τρόπος παραγωγής.	Πιο εξελεγχμένα εργαλεία Χρήση δούλων (res = ομιλούν εργαλείο).	Ατομική ιδιοκτησία των μέσων παραγωγής. Εκμετάλλευση των δούλων.	Ταξική διάρθρωση της κοινωνίας (είναι χωρισμένη σε τάξεις = ελεύθεροι - δούλοι).
	ΦΕΟΥΔΑΡΧΙΑ 1. Βυζάντιο 2. Οθωμανική Αυτοκρατορία 3. Δυτική Φεουδαρχία	Φεουδαρχικός τρόπος παραγωγής.	Εισάγεται το άροτρο στην παραγωγή και η χρήση του αλόγου. Τα εργαλεία είναι ακόμη πιο εξελεγχμένα.	Ατομική ιδιοκτησία των μέσων παραγωγής. Οι φεουδάρχες εκμεταλλεύονται την εργασία του δουλοπάροικου.	Ταξική διάρθρωση της κοινωνίας (είναι χωρισμένη σε τάξεις = φεουδάρχες - δουλοπάροικοι).
	ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΑ				
	ΚΑΠΙΤΑΛΙΣΜΟΣ	Καπιταλιστικός τρόπος παραγωγής.	Βιομηχανική επανάσταση. Χρήση εξελεγχμένης τεχνολογίας στην παραγωγή.	Εκμετάλλευση των εργατών. Μισθωτή εργασία. Τα μέσα παραγωγής ανήκουν στους καπιταλιστές.	Ταξική διάρθρωση της κοινωνίας (είναι χωρισμένη σε τάξεις = κεφαλαιοκράτες - εργαζόμενοι).

ΠΗΓΗ: Θανάσης Α. Βασιλείου, *Κοινωνιολογία*, εκδ. Gutenberg, Αθήνα 1986, σ. 20.

Τα κοινωνικά συστήματα δεν εμφανίζονται αυτόματα. Το καθένα προκύπτει μέσα από τους κόλπους του προηγούμενου.

3. Ποιο είναι το βασικό ταξινομικό σχήμα των αγροτικών κοινωνιών;

ερώτ.
1.

Αγροτικές λέγονται οι κοινωνίες που ζουν, κυρίως, από την καλλιέργεια της γης. Οι αγροτικές κοινωνίες εμφανίζονται όταν κάποιες κοινότητες ανθρώπων σταματούν το νομαδικό βίο, την περιπλάνηση από τόπο σε τόπο, και εγκαθίστανται μόνιμα σε μια περιοχή την οποία αρχίζουν να καλλιεργούν.

Οι αγροτικές κοινωνίες υπάρχουν σε διαφορετικά κοινωνικά συστήματα.

- Στην αρχαία **δουλοκτητική κοινωνία** (Αρχαία Ελλάδα, Ρώμη, τα νεότερα χρόνια στις νότιες πολιτείες των Η.Π.Α. με τις τεράστιες φυτείες και στη Λατινική Αμερική). Οι δούλοι θεωρούνταν εργαλεία, δεν είχαν δικαιώματα και δούλευαν πολλές ώρες χωρίς καμία αμοιβή.
- Στις **φεουδαρχικές κοινωνίες** δεν υπήρχαν δούλοι αλλά δουλοπάροικοι. Η γη ήταν χωρισμένη σε φέουδα (π.χ., η Αγγλία ήταν χωρισμένη σε ό φέουδα), τα οποία ανήκαν στους βασιλιάδες, τους φεουδάρχες (γαιοκτήμονες), την εκκλησία και τα μοναστήρια. Οι δουλοπάροικοι κατοικούσαν στα φέουδα και είχαν την υποχρέωση να τα καλλιεργούν δίνοντας φόρο στο φεουδάρχη (σε είδος και αργότερα σε χρήμα), καθώς και ώρες υποχρεωτικής εργασίας (αγγαρείες).

4. Ποια ήταν η προσδοκώμενη ζωή στις αγροτικές κοινωνίες;

Οι αγροτικοί πληθυσμοί τόσο στις δουλοκτητικές κοινωνίες όσο και στις φεουδαρχικές ζούσαν σε συνθήκες εξαθλίωσης. Ο μέσος όρος της ζωής των δούλων στα μεταλλεία του Λαυρίου κατά την αρχαιότητα ήταν μόλις 20 χρόνια.

Τα βασικά δημογραφικά χαρακτηριστικά αυτών των κοινωνιών ήταν η μεγάλη βρεφική θνησιμότητα και η μικρή προσδοκώμενη ζωή. Πολλά βρέφη πέθαιναν στη γέννα από ασθένειες και από τις κακές συνθήκες του τοκετού. Τις αγροτικές κοινωνίες χαρακτήριζε η ανυπαρξία γιατρών και φαρμάκων, ενώ οι επιδημίες αφάνιζαν ολόκληρους πληθυσμούς.

Επειδή τα βρέφη πέθαιναν συχνά, οι οικογένειες στην αγροτική κοινωνία έκαναν πολλά παιδιά, ελπίζοντας να ζήσουν κάποια από αυτά.

5. Υπήρχαν ποτέ αυτάρκειες κοινωνίες; Ποια σημασία δίνουμε στην έννοια της αυτάρκειας;

ερώτ.
2.

Αρκετοί ερευνητές χαρακτήρισαν ορισμένες αγροτικές κοινότητες ως «κλειστές και σχετικά αυτάρκειες». Κοινότητες, δηλαδή, που δεν είχαν εμπορικές σχέσεις με άλλες και κάλυπταν τις ανάγκες τους με τα αγαθά που παρήγαν μόνες τους.

Στην πραγματικότητα, όλες οι αγροτικές κοινωνίες, ακόμη και οι πιο μικρές κοινότητες είχαν εμπορικές σχέσεις με άλλες. Δεν υπήρξαν αυτάρκειες κοινωνίες. Ορι-

σμένα αγαθά που παρήγε μια αγροτική κοινωνία σε αφθονία και της περίσσευαν (**υπερπροϊόν**) τα έδινε σε άλλες αγροτικές κοινωνίες για να πάρει αγαθά που δεν είχε αυτή και περίσσευαν σε εκείνες.

Με το πέρασμα του χρόνου, όσο τα εργαλεία που χρησιμοποιούσε η κάθε αγροτική κοινότητα εξελίσσονταν, ο όγκος της παραγωγής αυξανόταν. Έτσι, δημιουργούνταν πλεόνασμα σε προϊόντα, το οποίο μπορούσε να ανταλλαχθεί με προϊόντα άλλων κοινοτήτων.

6. Τι σημαίνει Βιομηχανική επανάσταση; Πότε και πού πραγματοποιήθηκε;

ερώτ.
3.

- Η βιομηχανική επανάσταση έγινε στο πλαίσιο του καπιταλισμού και είναι η είσοδος της μηχανής στην παραγωγή το 18ο αιώνα. Πατρίδα της βιομηχανικής επανάστασης θεωρείται η Αγγλία.
- Η βιομηχανική επανάσταση δημιούργησε τις προϋποθέσεις ώστε να μεγαλώσουν τα εργοστάσια, να γίνουν μεγάλες παραγωγικές μονάδες και να επεκταθεί η **μισθωτή εργασία**, να αυξηθούν δηλαδή κατά πολύ οι εργάτες που εργάζονταν στα εργοστάσια με μισθό.
- Η βιομηχανική επανάσταση έδωσε τη δυνατότητα να παράγονται μεγάλες ποσότητες προϊόντων με μικρό κόστος.
- Η αυξημένη παραγωγή δημιουργεί νέες αγορές και νέες ανάγκες. Π.χ., πριν από είκοσι χρόνια κανείς δεν είχε ανάγκη τον ηλεκτρονικό υπολογιστή. Οι περισσότεροι αγνοούσαμε την ύπαρξή του. Όμως, η κατασκευή του, το φθινό κόστος του και οι δυνατότητές του μας δημιουργούν νέες ανάγκες. Οι νέες κάθε φορά δυνατότητες του υπολογιστή μάς ανοίγουν καινούριους δρόμους στο τι μπορούμε να κάνουμε όταν τον χρησιμοποιούμε.
- Η βιομηχανική επανάσταση έφερε την **αστικοποίηση**. Δημιουργήθηκαν τεράστιες πόλεις γύρω από τα εργοστάσια. Τις πρώτες δεκαετίες της δημιουργίας τους αυτές οι πόλεις είχαν τεράστια προβλήματα.

7. Ποια είναι η πορεία προς τη Βιομηχανική κοινωνία;

Η πορεία προς τον καπιταλισμό και τη βιομηχανική επανάσταση που δημιούργησε την βιομηχανική κοινωνία ήταν μακρά. Ο καπιταλισμός, όπως και κάθε κοινωνικό σύστημα, δεν εμφανίστηκε αυτόματα. Προήλθε μέσα από οικονομικές, κοινωνικές και πολιτικές διεργασίες που έγιναν στους κόλπους της φεουδαρχίας.

Η διάλυση της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας (476 μ.Χ.) σηματοδότησε την κατάρρευση του δουλοκτητικού τρόπου παραγωγής. Η γη κατακερματίστηκε σε φέουδα που ανήκαν στην ιδιοκτησία των φεουδαρχών. Σταδιακά, οι δούλοι μετατράπηκαν σε δουλοπάροικους, οι οποίοι καλλιεργούσαν τη γη του φεουδάρχη.

Μέχρι τον 11ο αιώνα κυριαρχούσε η αγροτική παραγωγή στο πλαίσιο της φεουδαρχικής κοινωνίας. Ο πληθυσμός ζούσε στην ύπαιθρο, ενώ οι πόλεις της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας είχαν παρακμάσει. Δεν είχαν σημαντικό πληθυσμό ούτε σοβαρές λειτουργίες.

Τον 11ο αιώνα σημειώνονται σημαντικές αλλαγές στην παραγωγή. Εισάγεται το άροτρο και η χρήση του αλόγου στην καλλιέργεια της γης. Αυτό αύξησε κατακόρυφα την παραγωγικότητα. Τα προϊόντα παράγονταν σε μεγαλύτερες ποσότητες, γεγονός που έδωσε τη δυνατότητα σε πολλούς αγρότες να έχουν μεγαλύτερο πλεόνασμα και να το εμπορεύονται.

Η ανάπτυξη του εμπορίου σε συνδυασμό με τη βελτίωση των εργαλείων στις βιοτεχνίες έδωσαν τη δυνατότητα στους βιοτέχνες των πόλεων να αναπτυχθούν οικονομικά.

Στις δύο τάξεις της φεουδαρχικής κοινωνίας, τους φεουδάρχες και τους δουλοπάροικους, ήρθε να προστεθεί και μια τρίτη ανερχόμενη τάξη: οι βιοτέχνες και οι έμποροι των πόλεων.

Οι κάτοικοι των πόλεων, όταν δυνάμωσαν οικονομικά, συσπειρώθηκαν εναντίον των φεουδάρχων, προκειμένου να αποκτήσουν οι πόλεις τους το δικαίωμα στην αυτοδιοίκηση.

Οι κάτοικοι των πόλεων, που είναι πλέον η **αστική τάξη** (έμποροι και βιοτέχνες), θέτουν σε δεύτερη μοίρα τους φεουδάρχες, τα προνόμια και η κυριαρχία των οποίων σταδιακά μειώνονται. Τα φέουδα με τον καιρό χάνουν την αυτονομία τους. Οι αστοί διεκδικούν την κατάργηση των φέουδων και τη συνένωσή τους σε κράτη, με νόμους και ελεύθερη διακίνηση των εμπορευμάτων.

Οι βιοτέχνες της ίδιας ειδικότητας οργανώθηκαν σε συντεχνίες προκειμένου να είναι πιο ισχυροί και να προστατεύσουν το επάγγελμά τους. Ανάμεσα στα μέτρα προστασίας ήταν ότι δύσκολα άφηναν ένα νέο τεχνίτη να μπει στο επάγγελμά τους.

Η ανάπτυξη του εμπορίου δημιούργησε όλο και περισσότερες παραγγελίες προϊόντων στις συντεχνίες. Έτσι, αυτές, για να αντεπεξέλθουν στις νέες και ολοένα μεγαλύτερες απαιτήσεις των εμπόρων, δημιούργησαν μεγάλες επιχειρήσεις, τις **μανιφακτούρες** (από το Manus = χέρι και από το Factura = κατασκευή).

Στις μανιφακτούρες εργάζονται πλέον και πολλοί εργάτες με μισθό. Οι αστοί, κατέχοντας κρατική εξουσία, αναγκάζουν, με εκτεταμένες απαλλοτριώσεις γης, πολλούς αγρότες να χάσουν την ιδιοκτησία τους και να έρθουν στα εργοστάσια για να εργαστούν ως μισθωτοί εργάτες.

Αυτές οι επιχειρήσεις είναι το πρόπλασμα των μεγάλων εργοστασίων. Σε αυτές θα εισαχθεί η μηχανή και θα εξελιχθούν στα πρώτα εργοστάσια.

8. Σε τι αναφέρεται το παράθεμα του Ε. Ζολά από το έργο του *Η ταβέρνα*; Γνωρίζετε άλλους συγγραφείς (από την ελληνική ή την ξένη λογοτεχνία) που περιγράφουν στο έργο τους την καθημερινότητα των ανθρώπων μιας εποχής;

Το παράθεμα από το έργο του Εμίλ Ζολά αναφέρεται στις άθλιες συνθήκες ζωής των πρώτων βιομηχανικών πόλεων. Το απαράδεκτο επίπεδο υγιεινής, οι λασπωμένοι μικροί δρόμοι, το ανύπαρκτο αποχετευτικό σύστημα ήταν τα στοιχεία που συνθέταν τη ζοφερή εικόνα των πρώτων αστικών βιομηχανικών κέντρων.

Στην ξένη λογοτεχνία, το μυθιστόρημα του Ουγκώ *Οι Άθλιοι* περιγράφει τον θλιβερό τρόπο διαβίωσης του λαού στη Γαλλία κατά το 19ο αιώνα. Από την ελληνική λογοτεχνία, την εξαθλιωμένη ζωή των αγροτών, στα τέλη του 19ου αι., αφηγείται ο Καρκαβίτσας στο μυθιστόρημά του *Ο Ζηπάνος*. Ο Ιωάννης Κονδυλάκης στο μυθιστόρημά του *Οι Άθλιοι των Αθηνών* παρουσιάζει τη ζωή των φτωχών κατοίκων της Αθήνας, επίσης το 19ο αιώνα.

9. Ποια στοιχεία προσδιορίζουν τη «μεταβιομηχανική κοινωνία»;

Κεντρικό χαρακτηριστικό της βιομηχανικής κοινωνίας ήταν η είσοδος της μηχανής στην παραγωγή. Σήμερα, πολλοί κοινωνιολόγοι υποστηρίζουν ότι έχει εμφανιστεί ένα νέο είδος κοινωνίας η **μεταβιομηχανική κοινωνία**.

Κεντρικό χαρακτηριστικό της μεταβιομηχανικής κοινωνίας είναι η χρήση της τεχνολογίας των υπολογιστών και των νέων τεχνολογιών (αυτοματισμοί, ρομποτική, δορυφόροι) στην παραγωγή και τις υπηρεσίες. Η πληροφορική αυξάνει την παραγωγικότητα σε όλους τους τομείς, καθώς τα προϊόντα παράγονται ταχύτερα, με μικρότερο κόστος. Επίσης, οι πληροφορίες για κάθε τομέα της ανθρώπινης δραστηριότητας μπορούν να χρησιμοποιηθούν για οικονομικούς σκοπούς. Οι πληροφορίες για τις διατροφικές συνήθειες του πληθυσμού βοηθούν τις εταιρείες να προσαρμόσουν την παραγωγή των προϊόντων τους σε αυτές και να οργανώσουν τη διαφημιστική τους καμπάνια. Κοντολογίς, η πληροφορία στη μεταβιομηχανική εποχή είναι ένα είδος κεφαλαίου, καθώς μπορεί να αποφέρει μεγάλα κέρδη.

Επειδή η πληροφορική και οι νέες τεχνολογίες είναι γνώσεις, η μεταβιομηχανική κοινωνία θεωρείται κοινωνία της γνώσης, δίνει βαρύτητα στις νέες εφευρέσεις και στην τεχνογνωσία.

Παρά την ανάπτυξη της τεχνολογίας και τις αλλαγές στην παραγωγή, οι κοινωνικές τάξεις διατηρούνται και στη μεταβιομηχανική κοινωνία, η οποία παραμένει ταξική κοινωνία.

Η εργατική τάξη στις μεταβιομηχανικές κοινωνίες συνεχίζει να συγκρούεται με τους επιχειρηματίες και να διεκδικεί καλύτερους όρους ζωής.

Το στοίχημα για την ανθρωπότητα είναι αν η τεχνολογία και ο πλούτος που παράγεται θα χρησιμοποιηθεί για το γενικό καλό της ανθρωπότητας ή θα πλουτίζουν λίγοι σε βάρος των πολλών.

10. Ποια υπήρξε η αφορμή της διάκρισης του κόσμου σε Πρώτο, Δεύτερο και Τρίτο Κόσμο;

ερώτ.
6.

Αρκετές ευρωπαϊκές καπιταλιστικές χώρες (Αγγλία, Ολλανδία, Ισπανία, Πορτογαλία, Βέλγιο) άρχισαν, από το 17ο αιώνα, να ιδρύουν αποικίες σε διάφορες περιοχές του κόσμου (Αφρική, Ασία, Αμερική). Η **αποικιοκρατία** διαμόρφωσε ουσιαστικά την οικονομία, την κοινωνική οργάνωση και τον πολιτισμό των πληθυσμών στις αποικίες. Σήμερα, οι κάτοικοι του Αγίου Δομίνικου, που ήταν ισπανική αποικία, μιλούν και γράφουν την ισπανική ως μητρική τους γλώσσα. Η τοπική διάλεκτος, που μιλούσαν οι κάτοικοι του Αγίου Δομίνικου πριν από την κατάκτηση των Ισπανών έχει ξεχαστεί, δεν μιλιέται από κανένα. Σε άλλες περιοχές, οι άποικοι επέβαλαν την καλλιέργεια συγκεκριμένων φυτών που τους ήταν χρήσιμα στο δικό τους εμπόριο. Έτσι, η περιοχή απογυμνώθηκε από κάθε άλλο αγροτικό προϊόν, με συνέπεια την εξαθλίωση του πληθυσμού και την όλο και μεγαλύτερη εξάρτηση της αποικίας από τους αποικιοκράτες.

Η αποικιοκρατία έγινε η αφορμή για να χωριστεί ο κόσμος σε χώρες του Πρώτου Κόσμου, του Δεύτερου Κόσμου και του Τρίτου Κόσμου.

11. Τύποι κοινωνιών στο σύγχρονο κόσμο.

Κοινωνίες Πρώτου Κόσμου

- Καπιταλιστικές κοινωνίες Δυτικής Ευρώπης, Η.Π.Α., Καναδάς, Ιαπωνία, Αυστραλία, Νέα Ζηλανδία.
- Είναι βιομηχανικές κοινωνίες. Η ιδιοκτησία στα μέσα παραγωγής είναι ατομική και κυριαρχεί η **ελεύθερη αγορά**.
- Η πλειονότητα του πληθυσμού ζει σε πόλεις και κωμοπόλεις. Ένα μικρό τμήμα του πληθυσμού ασχολείται με τη γεωργία.
- Έχουν σοβαρές ταξικές ανισότητες.

Κοινωνίες Δεύτερου Κόσμου

- Σήμερα δεν υπάρχουν πια και έχουν μετασχηματιστεί ή μετασχηματίζονται σε καπιταλιστικές κοινωνίες του Πρώτου Κόσμου (χώρες της Ανατολικής Ευρώπης).
- Δημιουργήθηκαν σταδιακά μετά το 1917, οπότε ξέσπασε η Ρωσική Επανάσταση και ξεκίνησε η προσπάθεια σοσιαλιστικού μετασχηματισμού της Ρωσίας.

- Ονομάστηκαν χώρες του «υπαρκτού σοσιαλισμού».
- Τα καθεστώτα αυτά κατέρρευσαν το 1989. Ο Αμερικανός θεωρητικός Φράνσις Φουκουγιάμα έκανε λόγο για το **«τέλος της ιστορίας»**, με την έννοια ότι από τις αρχές της δεκαετίας του '90 κυριαρχεί ένα παγκόσμιο οικονομικό σύστημα: ο καπιταλισμός.
- Οι οικονομίες τους ήταν κεντρικά σχεδιασμένες. Αυτό σημαίνει ότι τα μέσα παραγωγής ανήκαν στην ιδιοκτησία του κράτους. Το κράτος καθόριζε την παραγωγή προϊόντων με κριτήριο, όχι το κέρδος, αλλά τις ανάγκες του πληθυσμού.
- Το μεγαλύτερο τμήμα του πληθυσμού ζούσε στις πόλεις.
- Παρά τα όσα διακήρυτταν οι κυβερνήσεις αυτών των χωρών για κατάργηση των κοινωνικών τάξεων και ανυπαρξία ταξικών ανισοτήτων, υπήρχαν και κοινωνικές τάξεις και κοινωνικές ανισότητες. Η σύγκρουσή τους ανέτρεψε αυτά τα καθεστώτα.

Κοινωνίες Τρίτου Κόσμου

- Είναι πρώην αποικιακές χώρες ή/και υπανάπτυκτες χώρες.
- Ο πληθυσμός ασχολείται κυρίως με τη γεωργία.
- Είναι χώρες φτωχές, ο πληθυσμός τους ζει εξαθλιωμένος, χωρίς ιατρική περίθαλψη, εκπαίδευση, καλό οδικό δίκτυο, αποχέτευση.
- Είναι αντικείμενο εκμετάλλευσης από τις αναπτυγμένες καπιταλιστικές χώρες.

«Τέταρτος Κόσμος»

- Υπάρχει σήμερα και είναι δίπλα μας. Πρόκειται για τους άστεγους των μεγάλων πόλεων, των οποίων το επίπεδο ζωής αντιστοιχεί στους εξαθλιωμένους των κοινωνιών του Τρίτου Κόσμου. Έτσι, πολλοί κοινωνιολόγοι κάνουν λόγο για τον «τέταρτο κόσμο» που ζει στις αναπτυγμένες καπιταλιστικές χώρες.

12. Αναπτυγμένες και υπανάπτυκτες χώρες.

Το βασικό κριτήριο που διακρίνει τις χώρες σε αναπτυγμένες και υπανάπτυκτες είναι το επίπεδο οικονομικής ανάπτυξης. Υπανάπτυκτες θεωρούνται οι χώρες που αντιμετωπίζουν σοβαρά οικονομικά και κοινωνικά προβλήματα (ανεργία, φτώχεια, εξαθλίωση), δεν έχουν αναπτυγμένη βιομηχανία, δεν διαθέτουν σοβαρές υποδομές σε δρόμους, λιμάνια, αποχετευτικό σύστημα κτλ. Η σύγκριση όλων αυτών γίνεται με τα επιτεύγματα των χωρών του Πρώτου Κόσμου.

13.Τι σημαίνει ανάπτυξη;

Το περιεχόμενο του όρου ανάπτυξη διαφοροποιείται ανάλογα με τα κριτήρια που χρησιμοποιούνται κάθε φορά. Πολλοί κοινωνιολόγοι θεωρούν ότι αναπτυγμένη είναι μια κοινωνία όταν έχει υψηλό επίπεδο ιατρικής, δημόσιας και δωρεάν περίθαλψης, δωρεάν παιδείας, στέγασης για όλο το λαό, νομοθεσία που να προστατεύει το περιβάλλον κ.ά. Άλλοι, πάλι, δίνουν βαρύτητα όχι στα παραπάνω χαρακτηριστικά, που συνιστούν το «κοινωνικό πρόσωπο» της κοινωνίας, αλλά στο πόσες επιχειρήσεις κάνουν εξαγωγές, τι κέρδη πραγματοποιούν, πόσα πλοία με τη σημαία της χώρας πλέουν στις θάλασσες κτλ.

Ανάπτυξη θεωρείται η τεχνολογική και οικονομική ωριμότητα μιας κοινωνίας. Το ζήτημα είναι ποιος ωφελείται από την ανάπτυξη και αν τελικά αυτή διαμορφώνει τους όρους για να ζήσουν οι άνθρωποι καλύτερα και όχι για να αυξάνουν τα κέρδη τους οι λίγοι σε βάρος των πολλών.

14.Εκπαίδευση και οικονομική ανάπτυξη.

Εκσυγχρονισμός είναι η προσπάθεια μιας κοινωνίας να εξελιχθεί τεχνολογικά και να αναπτυχθεί οικονομικά. Επειδή η καινοτομία και η νέα τεχνολογία βρίσκονται στην καρδιά του εκσυγχρονισμού, δίνεται μεγάλο βάρος στην εκπαίδευση ως παράγοντα εκσυγχρονισμού και οικονομικής ανάπτυξης. Η εκπαίδευση είναι ο χώρος προπαρασκευής αφενός των νέων επιστημόνων, που θα εμπνευστούν και θα υλοποιήσουν τις καινοτομίες, και αφετέρου των νέων εργαζομένων, που θα χρησιμοποιήσουν τα νέα, τεχνολογικά εξελιγμένα, μέσα παραγωγής.

15.Οι θεωρίες της εξάρτησης.

Οι θεωρίες της εξάρτησης υποστηρίζουν ότι οι χώρες του Τρίτου Κόσμου δεν μπόρεσαν να αναπτυχθούν επειδή οι κοινωνίες του Πρώτου Κόσμου εμπόδισαν την ανάπτυξή τους. Οι χώρες του Πρώτου Κόσμου (**μυτρωπόλεις**) εκμεταλλεύτηκαν συστηματικά τις χώρες του Τρίτου Κόσμου (χώρες της **περιφέρειας**). Ιδιοποιήθηκαν τις πλουτοπαραγωγικές τους πηγές, επέβαλαν την καλλιέργεια συγκεκριμένων αγαθών που χρειάζονταν στο δικό τους εμπόριο αδιαφορώντας για τις ανάγκες του ντόπιου πληθυσμού, χρησιμοποίησαν τους κατοίκους των χωρών της περιφέρειας ως φθινό εργατικό δυναμικό.

16. Ποια είναι τα χαρακτηριστικά του αγροτικού τομέα της ελληνικής κοινωνίας;

ερώτ.
8.

Στην Ελλάδα δεν υπήρξε σημαντική μεγάλη ιδιοκτησία στη γη, γαιοκτήμονες δηλαδή που να έχουν τεράστια κτήματα. Αντίθετα, κυριαρχεί η μικρή ιδιοκτησία, όπου ο κάθε αγρότης έχει ένα μικρό χωράφι και το καλλιεργεί. Μόνο στο Θεσσαλικό κάμπο και σε μερικές άλλες περιοχές της Βοιωτίας και της Πελοποννήσου συναντούμε μερικές μεγάλες ιδιοκτησίες γης.

Αυτό είχε αποτέλεσμα την απουσία αξιόλογων επενδύσεων στη γεωργία, που θα αύξαναν σημαντικά την παραγωγή, χάρη στην οποία θα πραγματοποιούνταν μεγάλες εξαγωγές σε άλλες χώρες και θα προσκομίζονταν υψηλά κέρδη.

Παράλληλα, ο αγροτικός τομέας στη χώρα μας δεν έχει ακόμη εκσυγχρονιστεί με νέα μηχανήματα, εξελιγμένα τρακτέρ κτλ.

Στις αναπτυγμένες καπιταλιστικές κοινωνίες, ο αγροτικός τομέας είναι οργανωμένος όπως και ο βιομηχανικός. Επικρατούν τα μεγάλα αγροκτήματα, στα οποία εργάζονται χιλιάδες μισθωτοί εργάτες, με σημαντικό τεχνολογικό εξοπλισμό και μεγάλη αγροτική παραγωγή που αποφέρει αξιόλογα κέρδη.

17. Ποια είναι τα χαρακτηριστικά του βιομηχανικού τομέα της ελληνικής κοινωνίας;

ερώτ.
9.

Η Ελλάδα ήταν μια αγροτική κοινωνία. Μετά το Δεύτερο Παγκόσμιο πόλεμο το κράτος έκανε τις μεγαλύτερες επενδύσεις σε όλους τους τομείς. Από την ενέργεια μέχρι τον τουρισμό (ιαματικές πηγές, ξενοδοχεία ΞΕΝΙΑ και ακτές του Ε.Ο.Τ.), το ελληνικό κράτος ήταν ο βασικός ιδιοκτήτης και επενδυτής.

Όμως και η γεωργία, όπως είδαμε στην προηγούμενη ενότητα, έχει εκβιομηχανιστεί και χρησιμοποιούνται μηχανές στη γεωργική παραγωγή.

Δημιουργήθηκαν αστικά κέντρα πάνω στον οδικό άξονα Πάτρα-Θεσσαλονίκη-Καβάλα, όπου και αναπτύχθηκε η βιομηχανική δραστηριότητα της χώρας.

Τα τελευταία χρόνια εμφανίστηκε στη χώρα μας το φαινόμενο της **αποβιομηχάνισης**. Πολλά εργοστάσια κλείνουν και εγκαθίστανται σε άλλες χώρες, όπου τα μεροκάματα και η φορολογία είναι χαμηλότερα. Σοβαρό πρόβλημα αντιμετωπίζει η ελληνική κλωστοϋφαντουργία αλλά και άλλοι τομείς.

18. Από τον πίνακα 2.1. («οικονομικά ενεργός πληθυσμός κατά κλάδο οικονομικής δραστηριότητας», σελ. 41 του σχολ. βιβλ.) να καταγράψετε ποιοι κλάδοι οικονομικής δραστηριότητας παρουσιάζουν αύξηση και ποιοι μείωση κατά τη διάρκεια των τελευταίων 10 χρόνων. Τι παρατηρείτε;

ερώτ.
10.

Σύμφωνα με τα στοιχεία του πίνακα οι κλάδοι που παρουσιάζουν αύξηση είναι:

- Ηλεκτρισμός, φωταέριο και νερό.
- Κατασκευές.
- Εμπόριο.
- Ξενοδοχεία και εστιατόρια.
- Μεταφορές, αποθηκεύσεις, επικοινωνίες.
- Τράπεζες, ασφάλειες και διαχείριση ακίνητης περιουσίας.
- Δημόσια διοίκηση και άμυνα, υποχρεωτική κοινωνική ασφάλιση.
- Εκπαίδευση.
- Υγεία και μέριμνα.

Οι κλάδοι που παρουσιάζουν μείωση είναι:

- Γεωργία, κτηνοτροφία, αλιεία.
- Ορυχεία, λατομεία.
- Μεταποίηση.

Από τα στοιχεία του πίνακα φαίνεται ότι τη μεγαλύτερη ανάπτυξη σημειώνουν οι κλάδοι του τουρισμού και των τραπεζών, που εκμεταλλεύονται τη μεγάλη αγορά των δανείων (στεγαστικά, καταναλωτικά). Αναπτύσσεται, επίσης, ο τομέας των υπηρεσιών και η οικοδομή (κατασκευές).

Αντίθετα, ο πρωτογενής τομέας της οικονομίας (γεωργία, κτηνοτροφία, αλιεία) μειώνεται· το ίδιο παρατηρείται και στη μεταποίηση (βιομηχανίες, όπως η κλωστοϋφαντουργία).

19. Ποιες είναι οι κύριες δραστηριότητες που χαρακτηρίζουν τον τομέα υπηρεσιών στην ελληνική κοινωνία;

ερώτ.
11.

Στον τομέα των υπηρεσιών ανήκουν το εμπόριο, ο τουρισμός, η ναυτιλία, οι τράπεζες, οι ασφάλειες, και κάθε υπηρεσία.

Ο τομέας των υπηρεσιών είναι σημαντικά αναπτυγμένος στην Ελλάδα. Σύμφωνα με στοιχεία της απογραφής του 1991 στον τομέα των υπηρεσιών απασχολούνταν το 48,3% του πληθυσμού, ενώ το 2001 το 55,1%. Εμφανίζεται, δηλαδή, άνοδος της τάξης του 7% που είναι σημαντική.

Οι κυριότερες δραστηριότητες στον τομέα υπηρεσιών της ελληνικής οικονομίας είναι η ναυτιλία και ο τουρισμός. Η ναυτιλία από μόνη της δεν αρκεί για να χαρακτηριστεί μια χώρα αναπτυγμένη. Μπορεί τα καράβια των εφοπλιστών να αρμενίζουν στις θάλασσες με τη σημαία της χώρας και στη χώρα να επικρατεί φτώχεια και ανεργία.

Ο τουρισμός τα τελευταία χρόνια έχει γνωρίσει μεγάλη άνοδο. Πρόκειται για περιοχές φτωχές, χωρίς ιδιαίτερες καλλιέργειες, με πολλούς μετανάστες, οι οποίοι επέστρεψαν στην ιδιαίτερη πατρίδα τους και με τις οικονομίες τους άρχισαν να φτιάχνουν ενοικιαζόμενα δωμάτια, εστιατόρια και ξενοδοχειακές μονάδες.

Ο τουρισμός έχει βοηθήσει στην οικονομική ανάπτυξη και έχει προσφέρει εργασία σε χιλιάδες ανθρώπους.

Συχνά όμως αλλοιώνει την τοπική αρχιτεκτονική και τα πολιτισμικά χαρακτηριστικά ορισμένων περιοχών, ενώ σε αρκετές περιπτώσεις τα παιδιά εγκαταλείπουν νωρίς το σχολείο για να ασχοληθούν με τον τουρισμό.

ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ: ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΤΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ;

Πρόκειται για περιοχές με υψηλούς δείκτες τουριστικής ανάπτυξης. Πράγματι είναι γνωστό ότι οι Κυκλάδες, η Κέρκυρα και η Ζάκυνθος, καθώς και ο Άγιος Νικόλαος και το Ρέθυμνο στην Κρήτη θεωρούνται από τις πιο ανεπτυγμένες τουριστικά περιοχές, οικονομικά ανεπτυγμένες τουλάχιστον όσον αφορά τα εισοδήματα των κατοίκων.

Παρόλο όμως που η οικονομική ανάπτυξη θεωρείται ότι ευνοεί τη διεκδίκηση καλύτερης εκπαίδευσης, όλα τα ερευνητικά στοιχεία αποδεικνύουν ότι ο τουρισμός λειτούργησε ανταγωνιστικά με την εκπαίδευση χιλιάδων νέων αυτών των περιοχών.

Αποτέλεσμα; 2-3 στα 10 παιδιά να εγκαταλείπουν το σχολείο, πυκνώνοντας έτσι τα ποσοστά των μελλοντικά αναλφάβητων.

Βέβαια, η πρόωρη εγκατάλειψη του υποχρεωτικού σχολείου δεν αφορά γενικά τα παιδιά των τουριστικών περιοχών. Όλες οι ενδείξεις οδηγούν στο συμπέρασμα ότι τα παιδιά που αποκλείονται από το σχολείο στη συντριπτική τους πλειοψηφία προέρχονται από τα φτωχά αγροτικά και μικρομεσαία στρώματα του πληθυσμού που βρίσκουν στον τουρισμό δυνατότητα απασχόλησης είτε στις μικρές οικογενειακές επιχειρήσεις (ενοικίαση δωματίων κτλ.) είτε ως υπάλληλοι των τουριστικών επιχειρήσεων (γκαρσόνια, καμαριέρες, πωλητές κτλ.), στις οποίες κατευθύνονται πολλές φορές και με την προτροπή των γονιών τους, που θεωρούν σε πολλές περιπτώσεις προτιμότερο να στρέφουν τα παιδιά τους, αντί για το «αβέβαιο μέλλον» της εκπαίδευσης, σε «αποδοτικότερους» προσανατολισμούς με γρήγορο κέρδος.

Η εγκατάλειψη του σχολείου είναι μια από τις πιο επώδυνες μορφές που παίρνει η ανισότητα, η φτώχεια, η εγκατάλειψη, η περιθωριοποίηση και ο κοινωνικός αποκλεισμός τμημάτων του πληθυσμού, αντανάκλαση της διαίρεσης της κοινωνίας σε τάξεις.

(Κάτσικας – Καββαδίας 1994)

20. Ποια είναι τα σημαντικότερα δημογραφικά χαρακτηριστικά της ελληνικής κοινωνίας;

ερώτ.
12.

Η σύνθεση του πληθυσμού μιας χώρας (άνδρες/γυναίκες, νέοι/γέροι) επηρεάζει την οικονομική της ανάπτυξη. Ταυτόχρονα, η σύνθεση του πληθυσμού εξαρτάται από το οικονομικό επίπεδο της χώρας και τα μέτρα κοινωνικής πολιτικής που λαμβάνει η πολιτεία για να υποστηρίξει τις γεννήσεις, τις μητέρες κτλ.

Στην Ελλάδα, ο αριθμός των γεννήσεων έχει μειωθεί σημαντικά, αλλά ο πληθυσμός έχει αυξηθεί. Αυτό οφείλεται στην είσοδο πολλών μεταναστών τα τελευταία χρόνια στην πατρίδα μας.

Η μείωση των γεννήσεων δείχνει ότι πρέπει να υπάρξει μια εμπεριστατωμένη κοινωνική πολιτική υποστήριξης των νέων ζευγαριών για να κάνουν παιδιά (εξασφάλιση εργασίας, αύξηση μισθών, επιδόματα, δωρεάν βρεφονηπιακοί σταθμοί, βελτίωση του εκπαιδευτικού συστήματος κ.ά.).

Παράλληλα, έχουν αυξηθεί οι ηλικιωμένοι, καθώς οι εξελίξεις στην ιατρική επιστήμη, τα φάρμακα, η βελτίωση της διατροφής και των συνθηκών διαβίωσης βοηθούν τον πληθυσμό να ζει περισσότερο. Αυτό το φαινόμενο (λίγες γεννήσεις / αύξηση ετών ζωής) ονομάζεται **γήρανση** του πληθυσμού, γιατί οι περισσότεροι κάτοικοι μιας χώρας είναι σε μεγάλη ηλικία.

Οι μετανάστες αναζωογόνησαν δημογραφικά την Ελλάδα. Η νομιμοποίησή τους είναι απαραίτητη για να αντιμετωπιστεί το πρόβλημα της γήρανσης του πληθυσμού, να ενισχυθούν τα ασφαλιστικά ταμεία κτλ.

21. Τι σημαίνει μεταβολή των αξιών στο χρόνο και στο χώρο; Να δώσετε παραδείγματα.

ερώτ.
14.

Οι αξίες που κυριαρχούν σε μια κοινωνία δείχνουν τι θεωρούν τα μέλη της δικαιο, άδικο, καλό και κακό (ηθικές αξίες), όμορφο, άσχημο (αισθητικές αξίες). Οι αξίες δεν είναι σταθερές ούτε στο χρόνο ούτε στο χώρο. Αλλάζουν από κοινωνία σε κοινωνία και από εποχή σε εποχή. Σήμερα ο φόνος θεωρείται κακό και τιμωρείται αυστηρά. Στην αρχαία Σπάρτη το να σκοτώσει κάποιος έφηβος Σπαρτιάτης έναν είλωτα σε στρατιωτική άσκηση δε θεωρούνταν αδίκημα και αξιόποινη πράξη. Παλιότερα, το κάπνισμα φύλλων καπνού απαγορευόταν. Σήμερα επιτρέπεται και το τσιγάρο είναι νόμιμο και πωλείται στο εμπόριο. Επίσης, άλλες αξίες έχει η ελληνική κοινωνία, άλλες η αγγλική κτλ. Η μοιχεία είναι πράξη που δικαιολογεί το διαζύγιο στη χώρα μας. Αντίθετα, οι Εσκιμώοι θεωρούν δείγμα καλής φιλοξενίας να αφήσουν τον επισκέπτη να κοιμηθεί με τη γυναίκα τους.

Οι αξίες αλλάζουν επειδή αλλάζουν οι κοινωνικές συνθήκες που τις συντηρούν. Άλλες είναι οι αξίες μιας αγροτικής κοινωνίας και άλλες μιας βιομηχανικής.

Στην αγροτική κοινωνία οι άνθρωποι έδιναν έμφαση στην οικογένεια και τις συγγενικές σχέσεις. Αντίθετα, στη σύγχρονη κοινωνία η έμφαση δίνεται στην καριέρα. Ανάλογα διαφοροποιούνται και οι αξίες στο χώρο. Οι διαφορετικές κοινωνικές συνθήκες που επικρατούν από χώρα σε χώρα, και πολλές φορές και σε διαφορετικές περιοχές μέσα στην ίδια χώρα, διαφοροποιούν τις αξίες.

Τέλος, οι αξίες μιας κοινωνίας αλλάζουν ύστερα από επαναστάσεις και κοινωνικά κινήματα. Το γυναικείο κίνημα έχει πετύχει σημαντική βελτίωση στη θέση των γυναικών, με αποτέλεσμα και την αλλαγή των αξιών που σχετίζονται με το γυναικείο φύλο. Σήμερα, λίγοι οπισθοδρομικοί και καθυστερημένοι πολιτισμικά άνθρωποι πιστεύουν ότι είναι καλό η γυναίκα να μένει στο σπίτι και να μην μορφώνεται ή να εργάζεται.

22. Ποιες είναι οι κυριότερες θεωρήσεις για τις κοινωνικές αξίες;

Οι λειτουργιστές κοινωνιολόγοι θεωρούν ότι οι αξίες είναι σταθερές και έχουν μια σημαντική λειτουργία: εξασφαλίζουν την κοινωνική συνοχή. Γι' αυτό και πρέπει μέσα από την οικογένεια και το εκπαιδευτικό σύστημα όλα τα νέα μέλη της κοινωνίας να αποκτήσουν το ίδιο σύστημα αξιών.

Οι θεωρητικοί της συμβολικής αλληλεπίδρασης και της σύγκρουσης θεωρούν ότι οι αξίες επιβάλλονται από τις κυρίαρχες κοινωνικές ομάδες. Ο μαρξισμός υποστηρίζει ότι οι αξίες ανήκουν στο εποικοδόμημα και προστατεύουν τον τρόπο παραγωγής στον οποίο στηρίζονται. Λ.χ., θεωρείται ιερή η ατομική ιδιοκτησία στα μέσα παραγωγής, επειδή αυτό συμφέρει τους καπιταλιστές που τα έχουν στην ιδιοκτησία τους.

23. Πώς γνωρίζουμε τις αξίες ενός ατόμου;

Τις αξίες ενός ατόμου τις αντιλαμβανόμαστε από τον τρόπο με τον οποίο συμπεριφέρεται και τις προτεραιότητες που θέτει στη ζωή του. Από το πώς περνά κάποιος τον ελεύθερο χρόνο του, τα χόμπι του, το πού ξοδεύει τα χρήματά του, καταλαβαίνουμε ποιες είναι οι αξίες του. Η κοινωνιολογία μπορεί να ερευνήσει τις αξίες των ανθρώπων μέσα από συνεντεύξεις και ερωτηματολόγια.

24. Οι αξίες διαφοροποιούνται ακόμη και μέσα στην ίδια κοινωνία. Να εξηγήσετε για ποιους λόγους συμβαίνει αυτό.

ερώτ.
15.

Η κοινωνική πραγματικότητα δεν αποτελεί ένα ομοιόμορφο σύνολο. Συντίθεται από κοινωνικές τάξεις, στρώματα, επαγγελματικές ομάδες, αστικούς και αγρο-

τικούς πληθυσμούς, μετανάστες από διαφορετικές χώρες και ενδεχομένως με διαφορετικό θρήσκευμα, ανθρώπους που ανήκουν σε διαφορετικές ηλικίες.

Έτσι, είναι φυσιολογικό κάθε τάξη ή ομάδα να έχει τις δικές της ιδιαίτερες αξίες, να αντιλαμβάνεται τα πράγματα με διαφορετικό τρόπο. Άλλη άποψη για τις σχέσεις του ζευγαριού πριν από το γάμο μπορεί να έχει ένας συντηρητικός άνθρωπος μεγάλης ηλικίας από ένα νέο. Αλλά και ανάμεσα στους νέους υπάρχουν διαφορές. Αλλιώς βλέπει τη ζωή και άλλες αξίες έχει ένας εύπορος νέος και αλλιώς ένας εργαζόμενος νέος, από φτωχή οικογένεια, που προσπαθεί να επιβιώσει.

Πάντως αυτό που έχει σημασία να γνωρίζουμε είναι ότι κανείς δεν γεννιέται με αξίες. Τις αποκτά μέσα στην κοινωνία, στη διαδικασία της κοινωνικοποίησης, και φέρουν τη σφραγίδα του περιβάλλοντος στο οποίο κινείται ο άνθρωπος.

Απαντήσεις στις δραστηριότητες του τετραδίου εργασιών και έρευνας

2.1

Σχέδιο εργασίας και έρευνας

Να δείτε το έργο *Μοντέρνοι καιροί* του Τσάρλι Τσάπλιν.

Οι κινηματογραφικές ταινίες εκφράζουν πολλές φορές ενδιαφέροντα κοινωνικά μηνύματα και μπορούν να τροφοδοτήσουν τον κοινωνικό προβληματισμό. Ορισμένες μπορεί να αποτελέσουν και εργαλείο ανάλυσης για τον κοινωνιολόγο. Χαρακτηριστικό δείγμα ταινίας που προσφέρεται για κοινωνιολογική ανάλυση είναι το έργο *Μοντέρνοι Καιροί* του Τσάρλι Τσάπλιν.

Τη φωτογραφία της ταινίας επιμελήθηκε ο Ρόλαντ Τόθεροκ και η Άιρα Μόργκαν. Η μουσική ήταν του Τσάρλι Τσάπλιν και του Άλφρεντ Νιούμαν.

Στην ταινία έπαιζαν οι Τσάρλι Τσάπλιν, Πολέτ Γκοντάρ, Χένρι Μπέργκμαν, Τσέστερ Κόνκλιν, Τάινι Στάνφορντ, Χανκ Μαν, Στάνλεϊ Μπάιστοουν, Άλαν Γκαρσία.

Η διάρκειά της είναι 87 λεπτά.

Ανάλυση κινηματογραφικού έργου

Όνομα και εθνικότητα του σκηνοθέτη.

Το σενάριο της ταινίας γράφτηκε από τον ίδιο τον Τσάρλι Τσάπλιν, ο οποίος έκανε και τη σκηνοθεσία. Ο Τσάρλι Τσάπλιν ήταν Εγγλέζος. Η ταινία αυτή ήταν η τελευταία βουβή ταινία του μεγάλου ηθοποιού.

Σε ποια περίοδο αναφέρεται το έργο, σε ποια χώρα ή περιοχή;

Το έργο γυρίστηκε το 1936. Αναφέρεται στην βιομηχανική κοινωνία των Η.Π.Α.

Το περιεχόμενο του έργου αναφέρεται σε: περίοδο κρίσης, οικονομικών αλλαγών, κοινωνικών ανατροπών ή κάτι άλλο;

Το έργο καυτηριάζει την παράνοια της βιομηχανικής εποχής, της μοντέρνας κοινωνίας και της τεχνολογικής προόδου. Έχει στοιχεία κοινωνικής κριτικής και ανθρωπισμού, καθώς δείχνει τις απάνθρωπες όψεις αφενός μεν της μηχανοποιημένης παραγωγής, αφετέρου της οικονομικής κρίσης που από το 1929 είχε χτυπήσει όλες τις καπιταλιστικές οικονομίες.

Πρόκειται για έργο που αναφέρεται σε αληθινή ιστορία;

Η ιστορία του έργου δεν είναι πραγματική, είναι όμως χαρακτηριστική των συνθηκών στις οποίες ζούσαν εκείνη την περίοδο οι άνθρωποι.

Ποια θέματα προσεγγίζει;

Η ταινία προσεγγίζει το ζήτημα της οικονομικής κρίσης του 1929 και τις κοινωνικές της συνέπειες στη ζωή των ανθρώπων. Παράλληλα, σκιαγραφεί ανάγλυφα και προφητικά την κοινωνία που έρχεται: ο ιδιοκτήτης του εργοστασίου παρακολουθεί, όπως ο «Μεγάλος Αδελφός» (Big Brother), τους εργάτες και τη δουλειά τους, μέσα από ένα μόνιτορ.

Σε ποιο είδος κατατάσσεται;

Η ταινία είναι κωμωδία.

Να παρουσιάσετε την ιστορία της ταινίας και την εξέλιξή της σε 10 γραμμές.

Ο Σαρλό (Τσάρλι Τσάπλιν) είναι εργάτης φάμπρικας που προσπαθεί να συγχρονιστεί με τη γραμμή παραγωγής σφίγγοντας βίδες, ενώ το τυραννικό αφεντικό του παρακολουθεί το προσωπικό μέσα από μόνιτορ σε στιλ «Μεγάλος Αδελφός». Αποτέλεσμα της μονότονης και κουραστικής εργασίας είναι να αποκτήσει ο Σαρλό τη συνήθεια να βιδώνει ό,τι μοιάζει με μπουλόνι. Μια μέρα, μετά τη δουλειά, βγήκε έξω από το εργοστάσιο και είδε μια γυναίκα που στο φόρεμά της είχε κουμπιά. Τα πέρασε για μπουλόνια και πήγε να τα βιδώσει. Η γυναίκα άρχισε να τρέχει φωνάζοντας, ενώ ο Σαρλό την κυνηγούσε για να βιδώσει τα κουμπιά του φορέματός της. Τότε ένας αστυνομικός τον κυνήγησε, τον συνέλαβε, κάλεσε ασθενοφόρο και τον έκλεισαν στο ψυχιατρείο.

Μετά την έξοδό του από το ψυχιατρείο είναι άνεργος και το εργοστάσιο που δούλευε έχει κλείσει. Από παρεξήγηση βρίσκεται επικεφαλής μιας πορείας εργατών και ανέργων και συλλαμβάνεται από την αστυνομία. Ύστερα από διάφορες κωμικές περιπέτειες αποφυλακίζεται, αλλά αποτυγχάνει να βρει εργασία ως εργάτης σε ναυπηγείο. Κατόπιν θα γνωρίσει ένα κορίτσι, φτωχό και ορφανό, με το οποίο θα γνωρίσουν νέες περιπέτειες που αποτυπώνουν τις ταλαιπωρίες που αντιμετώπιζαν οι άνθρωποι εκείνη την εποχή. Ανεργία, απολύσεις, φτώχεια. Τελικά γίνονται ζευγάρι με την κοπέλα.

Ποια ήταν τα κεντρικά πρόσωπα του έργου;

Ο Σαρλό και το κορίτσι, που εκφράζουν, με κωμικό τρόπο, τα προβλήματα που αντιμετώπιζε ο μέσος άνθρωπος εκείνη την εποχή (δεκαετία του '30).

Για κάθε πρόσωπο να φτιάξετε έναν πίνακα που να περιλαμβάνει: την ηλικία, την οικογενειακή κατάσταση, την κοινωνική κατηγορία στην οποία ανήκει κτλ.

Ο Σαρλό και το κορίτσι είναι δύο νέοι που ζουν στη δεκαετία του '30. Είναι φτωχοί, ανήκουν στην εργατική τάξη, καθώς δεν έχουν άλλους πόρους ζωής εκτός από την εργασία τους. Δεν έχουν οικογένεια ή τουλάχιστον στο έργο δεν φαίνεται να έχουν. Ο εργοδότης τους ανήκει στην αστική τάξη.

Να συνδέσετε τα θέματα του έργου με αυτά της ενότητας. Ποιες έννοιες του κεφαλαίου σχετίζονται με το έργο και ποιος είναι ο ορισμός τους;

Οι έννοιες βιομηχανική κοινωνία και αστικοποίηση. Βλέπουμε μια εικόνα της βιομηχανικής κοινωνίας της δεκαετίας του '30 με τα προβλήματα της αστικοποίησης, της ανεργίας και της εξαθλίωσης.

2.3.1 Να σημειώσετε αν οι παρακάτω προτάσεις είναι σωστές ή λανθασμένες.

Οι σωστές απαντήσεις είναι με τη σειρά που εμφανίζονται οι προτάσεις στον πίνακα της σελίδας 21:

ΣΩΣΤΟ

ΛΑΘΟΣ

ΛΑΘΟΣ

ΣΩΣΤΟ

2.3.2 Να αντιστοιχίσετε τα στοιχεία της στήλης Α με αυτά της στήλης Β που αναφέρονται στην ελληνική κοινωνία.

Α. -3.

Β. -1.

Γ. -2.

2.3.3 Με αφορμή το παρακάτω απόσπασμα (σελ. 22 του Τ.Ε.Ε.Μ.), να σχολιάσετε, είτε από προσωπική σας εμπειρία είτε από εμπειρίες γονέων ή αφηγήσεις μεγαλύτερων, τα θετικά και τα αρνητικά χαρακτηριστικά της ζωής στην πόλη και της ζωής στο χωριό.

Ζωή στο χωριό		Ζωή στην πόλη	
Θετικά	Αρνητικά	Θετικά	Αρνητικά
Καθαρή ατμόσφαιρα.	Λιγότερες ευκαιρίες επαγγελματικές, μορφωτικές.	Πολλές ευκαιρίες για εργασία, μόρφωση, ψυχαγωγία.	Μαζοποίηση, αποξένωση από τον διπλανό μας. Ο λογοτέχνης Α. Σαμαράκης έγραφε: «ποτέ άλλοτε οι στέγες των σπιτιών των ανθρώπων δεν είναι τόσο κοντά όσο είναι σήμερα, και οι καρδιές τους δεν είναι τόσο μακριά όσο είναι σήμερα».
Ήρεμη ζωή.	Λιγότερες δυνατότητες για ψυχαγωγία. Αίσθημα ότι η ζωή είναι μονότονη και βαρετή.	Η ανωνυμία είναι πλεονέκτημα καθώς το άτομο δεν είναι αντικείμενο ελέγχου και σχολιασμού.	Αίσθημα ανασφάλειας από εγκληματικότητα και κοινωνικά προβλήματα.
Στενές κοινωνικές σχέσεις.	Δύσκολη πρόσβαση σε υπηρεσίες υγείας κ.ά.	Ευκαιρίες για νέες και πολλές κοινωνικές σχέσεις.	Αλλοτρίωση, εμπορευματοποίηση· οι σχέσεις των ανθρώπων είναι σχέσεις πραγμάτων (Ντιρκέμ = οργανική αλληλεγγύη).
Αίσθημα μεγαλύτερης ασφάλειας από την εγκληματικότητα της πόλης.	Ο κλειστός κοινωνικός περίγυρος γίνεται ασφυκτικός μέσα από το κουτσομπολιό και τον διαρκή και στενό έλεγχο.		

2.4.1 Να διαβάσετε το παρακάτω κείμενο (σελ. 23 του Τ.Ε.Ε.Μ.) και να απαντήσετε στο ερώτημα σε τι ομοιάζουν και σε τι διαφέρουν οι προσεγγίσεις των δύο θεωρητικών.

Το απόσπασμα της σελίδας 23 είναι από το βιβλίο του Βασίλη Φίλια *Κοινωνικά Συστήματα* («Από τη φεουδαρχία στον καπιταλισμό – Οι δυνάμεις της μετά-

βασης»), όπου ο συγγραφέας εξετάζει τον τρόπο μετάβασης από το ένα κοινωνικό σύστημα στο άλλο. Στην ερώτηση 7 («Ποια είναι η πορεία προς τη βιομηχανική κοινωνία;») αναλύουμε τη μετάβαση από τη φεουδαρχική κοινωνία στον καπιταλισμό.

Ο Φίλιας παραθέτει διάφορες απόψεις σχετικά με τις κοινωνικές τάξεις και τις διαδικασίες. Εδώ παρατίθενται οι απόψεις των Μώρις Ντομπ (καθηγητής στο Trinity College του Πανεπιστημίου του Κέμπριτζ) και Κοατσίρο Τακαχάσι (καθηγητής ιστορίας στο Πανεπιστήμιο του Τόκιο).

Ομοιότητες

- Και οι δύο συμφωνούν ότι η διεύρυνση της βιοτεχνίας –είτε στην πόλη είτε στην ύπαιθρο– και το άνοιγμα των αγορών ώθησαν στην υπέρβαση της φεουδαρχίας και στην εμφάνιση του καπιταλισμού.

Διαφορές

- Η βασική διαφωνία των δύο συγγραφέων αφορά το ποιες κοινωνικές τάξεις ώθησαν, μέσα από τη δραστηριότητά τους, τις εξελίξεις από τη φεουδαρχία στον καπιταλισμό.
- Ο Ντομπ θεωρεί ως κινητήρια δύναμη τους βιοτέχνες της πόλης, ενώ ο Τακαχάσι τους μεγαλοχωρικούς που αρχίζουν να επεκτείνουν την οικιακή βιοτεχνία σε μεγάλη βιοτεχνία προσανατολισμένη προς την αγορά.
- Ο Ντομπ θεωρεί επίκεντρο αυτών των διαδικασιών την πόλη, ενώ ο Τακαχάσι την ύπαιθρο.

Για όποιον θέλει να ασχοληθεί περισσότερο με το θέμα της μετάβασης από τη φεουδαρχία στον καπιταλισμό, έχει εκδοθεί στην ελληνική γλώσσα το συλλογικό έργο *Από τη φεουδαρχία στον καπιταλισμό* (εκδόσεις Θεμέλιο) με κείμενα των Ντομπ, Σουήζυ, Τακαχάσι, Χιλ, Λεφέμπρ, Προκάτσι, Χομπσμπάουμ, Μέριγκτον, Χίλτον.

2.4.2 Από την πυραμίδα του πληθυσμού για το 2001 (σελ. 25 του Τ.Ε.Ε.Μ.) να υπολογίσετε τους απόλυτους αριθμούς κάθε ηλικιακής ομάδας. Τι παρατηρείτε;

Επειδή από την πυραμίδα που δίνεται δεν είναι δυνατόν να υπολογιστούν οι απόλυτοι αριθμοί κάθε ηλικιακής ομάδας, θα δώσουμε τον κατά προσέγγιση αριθμό.

Ηλικιακές ομάδες	Άνδρες	Γυναίκες
0 - 4	270.000	250.000
5 - 9	280.000	260.000
10-14	310.000	380.000
15-19	380.000	340.000
20-24	430.000	400.000
25-29	430.000	400.000
30-34	430.000	420.000
35-39	390.000	390.000
40-44	390.000	390.000
45-49	360.000	360.000
50-54	330.000	330.000
55-59	280.000	280.000
60-64	300.000	330.000
65-69	290.000	320.000
70-74	260.000	295.000
75-79	150.000	180.000
80-84	80.000	105.000
85-89	50.000	60.000
90-94	5.000	10.000
95-99	1.000	Ελάχιστες γυναίκες
> = 100	0	Ελάχιστες γυναίκες

Η πυραμίδα είναι στενή στη βάση της και πλατιά στις μεσαίες ηλικίες. Αυτό σημαίνει ότι υπάρχει πρόβλημα υπογεννητικότητας στην ελληνική κοινωνία. Αν συγκρίνουμε τις ηλικιακές ομάδες 5-9 και 65-69 θα δούμε ότι η δεύτερη είναι μεγαλύτερη από την πρώτη, δηλαδή παρατηρείται πληθυσμιακή γήρανση. Οι διαπιστώσεις αυτές φανερώνουν τη δυσοίωση προοπτική των ασφαλιστικών ταμείων στη χώρα μας, όπου οι λίγοι εργαζόμενοι θα πρέπει να εξασφαλίζουν τις συντάξεις πολλών συνταξιούχων.

Στις ανώτερες ηλικιακές ομάδες (άνω των 70 ετών) οι γυναίκες είναι περισσότερες από τους άνδρες, δηλαδή στατιστικά οι γυναίκες ζουν περισσότερο.